

ФУНКЦЫ АФАРЫСТЫЧНЫХ АДЗІНАК У МАЎЛЕННІ*

Я.Я. Іваноў,

доктар філалагічных навук, дацэнт,
загандчык кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі
Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова
г. Магілёў, Рэспубліка Беларусь
E-mail: ivanov_ee@msu.by

Рэгулярна ўзнаўляльныя афарызмы выконваюць базавыя і вытворныя ад іх (прыватныя) функцыі мовы, якія ў адносінах да афарыстычных адзінак рэалізуюцца як аблігаторныя функцыі (камунікатыўная, кагнітыўная, кумулятыўная) і як факультатыўныя (усе астатнія). Прыватныя функцыі мовы могуць спецыфікавацца ў дачыненні да афарызма (канатыўная функцыя рэалізуецца як аргументацыйная і г.д.). Афарыстычныя адзінкі маюць спецыфічныя функцыі, якія размяжоўваюцца на агульныя з іншымі адзінкамі (уласцівыя як афарызмам, так і іншым свабодным і ўстойлівым фразам, аднафразавым тэкстам) і ўнікальныя (уласцівыя толькі афарызмам). Да ўнікальных функцый афарызма адносяцца ўніверсалізуючая і стыльвэзначальная.

Ключавыя словы: беларуская мова, афарызм, аблігаторныя функцыі, факультатыўныя функцыі, унікальныя функцыі

FUNCTIONS OF APHORISTIC UNITS IN SPEECH

Ya.Ya. Ivanou

Doctor of Philology, Associate Professor,
Head of the Department of theoretical and applied linguistics
of Mogilev State A.Kuleshov University,
Mogilev, Republic of Belarus
E-mail: ivanov_ee@msu.by

Regularly reproducing aphorisms perform basic and derived (private) language functions, which in relation to aphoristic units are realized as obligatory functions (communicative, cognitive, cumulative) and as optional (all others). Private language functions can be specified in relation to an aphorism (the conative function is realized as argumentative, etc.). Aphoristic units have specific functions that are divided into common with other units (inherent in both aphorisms and other free and set phrases, single-phrase text) and unique (inherent only in aphorisms). The unique functions of the aphorism include universalizing and stylistic.

Key words: the Belarusian language, aphorism, obligatory functions, optional functions, unique functions

Уводзіны

Прынята вылучаць тры функцыі моўных афарызмаў – намінацыйную, кумуляцыйную і дырэктывную, якія былі ўпершыню абгрунтаваны ў межах лінгвакраізназнаўчай тэорыі афарызма [1, с. 75–78]. Даследчыкі адзначаюць функцыянальную ізаморфнасць моўных афарызмаў, фразеалагізмаў і слоў (Р.Л. Пермякоў [15, с. 250], Я.М. Верашчагін і В.Р. Кастамараў [1, с. 73] і інш.), аднак суаднесенасць функцый лексічных і фразеалагічных адзінак з функцыямі моўных афарызмаў спецыяльна не даследавалася. Актуальнай у гэтай сувязі з'яўляецца праблема вывучэння функцый моўных афарызмаў у аспекце асноўных функцый мовы (якія рэалізуюцца пры ўжыванні адзінак лексічнага і сінтаксічнага ўзроўняў).

Мэта даследавання – вызначыць і дыферэнцаваць тыя функцыі, якія выконваюць устойлівыя афарыстычныя адзінкі ў маўленні з пункту погляду аблігаторнасці / факультатыўнасці свайго праяўлення, а таксама агульнасці / унікальнасці ў адносінах да іншых устойлівых адзінак мовы (фразеалагізмаў).

* Даследаванне выканана ў межах НДР “Беларуская фразеалогія, парэміялогія, моўная афарыстыка ў кантэксце сўрапейскіх моў і культур (сінхронічны і дыяхранічны аспекты)” (ДР № 20211335) падпраграмы “Беларуская мова і літаратура” Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў “Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы” на 2021–2025 гг.

Метады і матэрыял даследавання

Асноўны метад даследавання – дэскрыптыўны з выкарыстаннем прыёмаў кантэкстуальнага і стылістычнага аналізу. Матэрыялам для даследавання паслужылі найбольш актыўныя ў беларускай мове ўстойлівыя фальклорныя і літаратурныя афарызмы, якія ўжываюцца ў сучаснай літаратурнай мове (усяго больш за 500 адзінак, што ўваходзяць у склад беларускага афарыстычнага мінімуму і асноўнага фонду мовы), а таксама фальклорныя і літаратурныя афарызмы польскай і рускай моў, іншамоўныя афарыстычныя адзінкі, запазычаныя ў беларускую мову [12; 13; 14; 18; 19; 20; 21].

Вынікі і іх абмеркаванне

Даследаванне паказала, што моўныя афарызмы выконваюць у маўленча-мысленчай дзейнасці ўсе базавыя функцыі мовы (акрамя намінатыўнай) – камунікатыўную, кагнітыўную, эматыўную (эмацыянальную), метамоўную, а таксама асноўныя прыватныя функцыі (вытворныя ад базавых) – фатычную (кантактаўсталёўную), канатыўную (уплыву), валюнтатыўную (рэгулятыўную), пазнавальную, кумуляцыйную (захоўвання і перадачы інфармацыі), аксіялагічную (ацэнкі), рэфэрэнцыяльную, пэтычную (эстэтычную), рытуальную (магічную) [17]. У гэтым плане моўныя афарызмы не адрозніваюцца ад страявых адзінак мовы (слоў і фразеалагізмаў) і так сама, як і яны дыферэнцыюцца паводле абмежаванасці і ступені рэалізацыі асобных функцый мовы (маўлення).

Устаноўлена, што базавыя і вытворныя ад іх (прыватныя) функцыі мовы ў адносінах да моўных афарызмаў рэалізуюцца дваяка – як аблігаторныя і як факультатыўныя. Аблігаторны характар маюць тры функцыі мовы, якія выконваюцца ўсімі моўнымі афарызмамі пры іх рэалізацыі ў маўленча-мысленчай дзейнасці. Трэба заўважыць, што кагнітыўная і кумуляцыйная функцыі моўных афарызмаў часта аб'ядноўваюцца даследчыкамі ў межах агульнай функцыі – пазнавальнай, што характэрна для навукова-філасофскага падыходу да вывучэння афарызма [16]. Ва ўласна лінгвістычным разуменні пазнавальная функцыя ў дачыненні да афарызмаў з'яўляецца факультатыўнай. Усе астатнія базавыя і прыватныя функцыі мовы маюць у дачыненні да моўных афарызмаў факультатыўны характар (г.зн. уласцівы пэўным групам адзінак або абмежаваны пэўнымі ўмовамі ў сваёй рэалізацыі).

Усе функцыі, якія моўныя афарызмы выконваюць у працэсе маўленча-мысленчай дзейнасці, могуць спалучацца адна з адной, дзякуючы чаму афарыстычныя адзінкі практычна не абмежаваны ў сваім выкарыстанні як сродак мыслення і маўлення. Так, у наступным прыкладзе пры ўжыванні прыказкі рэалізуюцца ўсе пералічаныя функцыі, акрамя трох (эматыўнай, фатычнай і метамоўнай): *[Піцяруха (уголас, марудна, як бы стараецца ўпікнуць у сэнс слоў)] Не кажы «гон», не пагаварьўшы з жонкай... А што? У гэтым, калі хочаце, ёсць вялікі сэнс. Прыказка вучыць, што складаныя пытанні трэба ўгадняць з нашай сучаснай жончынай перадавіком фабрычнай і саўгасна-калгаснай вытворчасці. І аблюўлена прыказка якраз на пяцьдзесят працэнтаў! Пайду запішу, пакуль не забудуся (Н. Гілевіч, “Не кажы «Гон»...”).* Праяўленне факультатыўных функцый мае розную прадуктыўнасць у дачыненні да афарызмаў розных класаў і тыпаў. Можна меркаваць, што кожнаму класу і тыпу афарыстычных адзінак уласціва пэўнае мноства функцый, якое адрозніваецца паводле значнасці і актыўнасці рэалізацыі кожнай функцыі. Высветленне спецыфікі ў выкананні розных моўных функцый афарыстычнымі адзінкамі розных класаў і тыпаў з'яўляецца адной з перспектыўных праблем лінгвістычнага вывучэння афарызма.

Даследаванне паказала, што афарыстычныя адзінкі маюць спецыфічныя функцыі, якія размяжоўваюцца на агульныя з блізкімі тыпамі звышслоўных адзінак (уласцівыя як моўным афарызмам, так і іншым свабодным і ўстойлівым фразам, аднафразавым тэкстам) і ўнікальныя (уласцівыя толькі афарызмам). Спецыфічныя агульныя функцыі моўных

афарызмаў – гэта тэкстаўтваральная, канцэптаўтваральная і інш. (уласцівы таксама фразеалагічным адзінкам).

Унікальныя функцыі афарыстычных адзінак – гэта ўніверсалізуючая і стылевызначальная, якія не рэалізуюцца прама і непасрэдна ніякімі іншымі звышслоўнымі адзінкамі (хоць і могуць праяўляцца, дзякуючы разнастайным камбінацыям лексічна-семантычных, граматычных, стылістычных сродкаў мовы). Універсалізуючая функцыя маніфестуе ў маўленні вызначальную прымету афарызма – універсальнае абагульненне рэчаіснасці, процінастаўленае факталагічнаму абагульненню. Моўныя афарызмы прызначаны ўжывацца ў маўленні найперш для адлюстравання ўніверсальнага зместу, для ўніверсалізацыі рэчаіснасці. Гэту функцыю не здольны выконваць ніводныя іншыя звышслоўныя адзінкі. Стылеўтваральная функцыя маніфестуе такую аблігаторную прымету афарызмаў, як дыскурсіўную самастойнасць, здольнасць выкарыстоўвацца ў зместава і структурна аўтаномнай пазіцыі ў маўленні, што пры ўжыванні многіх афарызмаў запар абумоўлівае перарывісты, “ірваны” характар маўлення.

Ужыванне афарызмаў можа ўтвараць такую стылістычна адметную форму маўлення, як афарыстычны стыль, калі афарыстычныя адзінкі ўжываюцца як найбольш прадуктыўны семантычны, экспрэсіўны, тэкстаўтваральны сродак перадачы інфармацыі. Афарыстычны стыль засноўваецца не на выкарыстанні адзінкавых афарызмаў, а на зместавай універсалізацыі (афарызацыі) маўлення (цалкам або амаль цалкам), калі змест паведамлення перадаецца з дапамогай выключна (ці пераважна) афарыстычных адзінак або калі яны адыгрываюць семантычна і стылістычна галоўную ролю ў маўленні (з’яўляюцца зместава і структурна цэнтральнымі рэплікамі моўніка). Яскравы прыклад афарыстычнага стылю – маўленне Навума, персанажа камедыі В. Дуніна-Марцінкевіча “Сялянка” (1846), які амаль кожную сваю рэпліку пачынае або заканчвае прыказкай. Тое самае і ў іншых мовах. Так, у п’есе С. Выспяньскага “Wesele” (1901) многія персанажы ў сваім маўленне выкарыстоўваюць шмат афарызмаў (з якіх многія сталі крылатымі ў польскай мове), напр.: [*Książdz:*] *Nie każdy ma jedno na świecie, a każdy ma swoje osobne, co go trzyma – a te drobne rzeczki, male, niepozorne składają się na jedną wielką rzecz (sc. 13);* [*Czepiec*] *Ptok ptokowi nie jednaki, człek człekowi nie dorówna, dusa dusy zajrzy w oczy, nie polezie orzel w gówna (sc. 25)* і да т.п.

Афарыстычны стыль рэалізуецца ў тэксце, які мае найвышэйшую ступень афарызацыі – насычанасці моўнымі афарызмамі (у афарызаваным тэксце), аднак не з’яўляецца прыметай афарыстычнага тэксту (які ствараецца толькі з адных афарызмаў). Канцэпцыя афарыстычнага стылю прапанавана ў сувязі з вызначэннем паняццяў афарызацыі маўлення і афарыстычнага тэксту [4]. Стылевызначальная функцыя моўных афарызмаў непасрэдна суадносіцца з іх універсалізуючай функцыяй, выяўляе яе і абумоўлена ёй пры неадзінкавым ужыванні афарыстычных адзінак.

Індывідуалізацыя выкарыстання розных тыпаў афарызмаў адзінак у розных формах, сэнсах, функцыях і г.д. пры рэалізацыі афарыстычнага стылю ўтварае яго індывідуальна-аўтарскую разнавіднасць – афарыстычны ідыястыль. Афарыстычны ідыястыль можа быць рэалізаваны як у мове асобнага твора (цыклу твораў), так і ў мове аднаго аўтара. Прыкладам выкарыстання афарыстычнага ідыястылю ў межах мовы асобнага твора з’яўляецца верш П. Панчанкі “Простыя ісціны” (1973). На сённяшні час распрацавана канцэпцыя афарыстычнага ідыястылю і на яе падставе апісаны афарыстычныя ідыястылі Я. Коласа [10, с. 143–152] і М. Гарэцкага [10, с. 156–162]. Акрамя гэтага апісаны элементы афарыстычнага ідыястылю мовы пісьменніка на матэрыяле асобных твораў М. Багдановіча [6], [8], Я. Коласа [9; 11], М. Гарэцкага [7], а таксама ў рускай літаратуры – М.В. Ламаносава [2], М.А. Някрасава [3], А.А. Платонава [5].

Высновы

Рэгулярна ўзнаўляльныя афарызмы выконваюць базавыя і вытворныя ад іх (прыватныя) функцыі мовы, якія ў адносінах да афарыстычных адзінак рэалізуюцца як аблігаторныя функцыі (камунікатыўная, кагнітыўная, кумулятыўная) і як факультатыўныя (усе астатнія). Прыватныя функцыі мовы могуць спецыфікавацца ў дачыненні да афарызма (канатыўная функцыя рэалізуецца як аргументацыйная і г.д.). Афарыстычныя адзінкі маюць спецыфічныя функцыі, якія размяжоўваюцца на агульныя з іншымі адзінкамі (уласцівыя як афарызмам, так і іншым свабодным і ўстойлівым фразам, аднафразавым тэкстам) і ўнікальныя (уласцівыя толькі афарызмам). Да ўнікальных адносяцца такія функцыі афарызма, як універсалізуючая і стылевызначальная. Універсалізуючая функцыя маніфестуе такую ўласцівасць афарызмаў, як адлюстраванне ўніверсальнага абагульнення рэчаіснасці ў проціпастаўленне факталагічнаму абагульненню. Стылевызначальная функцыя суадносіцца з універсалізуючай, выяўляе яе і абумоўлена ёй пры неадзінкавым ужыванні афарызмаў. Ужыванне афарызмаў можа ўтвараць афарыстычны стыль, які прадугледжвае зместавую ўніверсалацыю (афарызацыю) маўлення, калі змест паведамлення перадаецца з дапамогай пераважна афарыстычных адзінак. Афарыстычны стыль рэалізуецца ў тэксце, які характарызуецца найвышэйшай ступенню афарызацыі (у афарызаваным тэксце), аднак не з'яўляецца прыметай афарыстычнага тэксту (які ствараецца з адных афарызмаў). Індывідуалізацыя выкарыстання розных тыпаў афарыстычных адзінак у розных формах, сэнсах, функцыях, камбінацыях пры рэалізацыі афарыстычнага стылю ўтварае яго індывідуальна-аўтарскую разнавіднасць – афарыстычны ідыястыль.

Літаратура

1. Верещагин, Е.М. Национально-культурная семантика языковых афоризмов / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров // Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – М. : Русский язык, 1990. – С. 71–80.
2. Иванов, Е.Е. Афоризмы М.В. Ломоносова / Е.Е. Иванов // Традиции М.В. Ломоносова и современность. – Гомель : ГГУ, 2007. – С. 180–185.
3. Иванов, Е.Е. Афористика поэмы Н.А. Некрасова “Кому на Руси жить хорошо” / Е.Е. Иванов // Русский язык и литература. – 2003. – № 10 (49). – С. 82–98.
4. Иванов, Е.Е. О понятиях “афористический текст”, “афористичность (афоризация) речи” и “афористический стиль” / Е.Е. Иванов // Весці БДПУ. Серыя І. – 2006. – № 3 (49). – С. 76–79.
5. Иванов, Е.Е. О “языке афоризмов” Андрея Платонова как идиостилистическом феномене / Е.Е. Иванов // Материалы исследований молодых учёных. – Могилёв : МГУ, 1997. – С. 39–42.
6. Іваноў, Я.Я. Афарызмы Максіма Багдановіча / Я.Я. Іваноў // Праблемы беларускага літаратуразнаўства. – Мінск : МНТ, 2000. – С. 123–131.
7. Іваноў, Я.Я. Афарызмы ў мове твораў Максіма Гарэцкага / Я.Я. Іваноў // Беларуская мова і літаратура. – 2008. – № 8 (82). – С. 62–64.
8. Іваноў, Я.Я. Афарыстыка Максіма Багдановіча (да пастаноўкі праблемы) / Я.Я. Іваноў // Нацыянальная мова і нацыянальная культура: аспекты ўзаемадзеяння. – Мінск : БДПУ, 2011. – С. 102–104.
9. Іваноў, Я.Я. Афарыстыка мовы мастацкага твора (паэма Якуба Коласа “Новая зямля”): лексікаграфічны аспект / Я.Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ, 2004. – 84 с.
10. Іваноў, Я.Я. Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове / Я.Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ, 2017. – 208 с.
11. Іваноў, Я.Я. Да праблемы ўкладання слоўніка афарызмаў мовы твораў Якуба Коласа / Я.Я. Іваноў // Веснік МДПУ. – 2006. – № 1 (14). – С. 83–88.
12. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н.э. – XX ст. : тлумачальны слоўнік / Я.Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ, 2011. – 164 с.
13. Крылатыя выразы ў беларускай мове : тлумачальны слоўнік. – Магілёў : МДУ, 2004. – Ч. 1: З іншамоўных крыніц XII–XX стст. – 136 с.
14. Крылатыя выразы ў беларускай мове : тлумачальны слоўнік. – Магілёў : МДУ, 2006. – Ч. 2: З рускамоўных літаратурных і фальклорных крыніц XII–XX стст. – 208 с.
15. Пермяков, Г.Л. К вопросу о структуре паремиологического фонда / Г.Л. Пермяков // Типологические исследования по фольклору. – М. : Наука, 1975. – С. 247–274.
16. Сазбандян, Т.В. Афоризмы в бытии и познании человека / Т.В. Сазбандян. – М. : Прометей, 2009. – 139 с.

17. Слюсарева, Н.А. Функции языка / Н.А. Слюсарева // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990.
18. Цеплякова, А.Д. Запазычаныя крылатыя выразы ў сучаснай беларускай мове / А.Д. Цеплякова, С.Ф. Иванова // *Phraseology of Germanic, Romanic and Slavic Languages*. – 2009. – Вып. 1. – С. 98–112.
19. Цеплякова, А.Д. Іншамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове / А.Д. Цеплякова // *Теорэтычныя і практычныя прадпосылкі падрыхтоўкі полілінгвальных спецыялістаў у вузе*. – Могилёў: МГУ, 2015. – С. 74–77.
20. Цеплякова, А.Д. Структура, семантыка і функцыі запазычаных крылатых слоў у беларускай мове / А.Д. Цеплякова // *Славянская фразеалогія в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах*. – Гомель: ГГУ, 2007. – С. 236–240.
21. *Słownik aforyzmów a cytatów z literatury polskiej od XVI do XX wieku* / под ред. Е.Е. Иванова. – Могилёў: МГУ, 2005. – 104 с.

References

1. Vereshchagin E.M. & Kostomarov V.G. (1990). *Natsionalno-kulturnaya semantika yazykovykh aforyzmov. Yazyk i kultura: lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo*. Moscow: Russkiy yazyk. S. 71–80. (In Russ.).
2. Ivanov E.E. (2007). *Aforizmy M.V. Lomonosova. Traditsii M.V. Lomonosova i sovremennost*. Gomel: GGU. S. 180–185. (In Russ.).
3. Ivanov E.E. (2003). *Aforistika poemy N.A. Nekrasova "Komu na Rusi zhit' khorosho"*. *Russkiy yazyk i literatura*. № 10(49). S. 82–98. (In Russ.).
4. Ivanov E.E. (2006). *O ponyatiyakh "aforisticheskiy tekst", "aforistichnost' (aforizatsiya) rechi" i "aforisticheskiy stil"*. *Vestsi BDPU. Seryya I*. № 3(49). S. 76–79. (In Russ.).
5. Ivanov E.E. (1997). *O "yazyke aforyzmov" Andreyi Platonova kak idiosilisticheskoy fenomeny*. *Materialy issledovaniy molodykh uchenykh*. Mogilev: MGU. S. 39–42. (In Russ.).
6. Ivanou Ya.Ya. (2000). *Afaryzmy Maksima Bagdanovicha. Problemy belaruskaga litaraturaznaustva*. Minsk: MNT. S. 123–131. (In Bel.).
7. Ivanou Ya.Ya. (2008). *Afaryzmy u move tvorau Maksima Garetskaga. Belaruskaya mova i litaratura*. № 8(82). S. 62–64. (In Bel.).
8. Ivanou Ya.Ya. (2011). *Afarystyka Maksima Bagdanovicha (da pastanouki problemy). Natsyianalnaya mova i natsyianalnaya kultura: aspekty uzaemadzeyannya*. Minsk: BDPU. S. 102–104. (In Bel.).
9. Ivanou Ya.Ya. (2004). *Afarystyka movy mastatskaga tvora (paema Yakuba Kolasa "Novaya ziamlya")*: *leksikagrafichny aspekt*. Mogilev: MDU. 84 s. (In Bel.).
10. Ivanou Ya.Ya. (2017). *Afarystychmyya adzinky u belaruskay move*. Mogilev: MDU. 208 s. (In Bel.).
11. Ivanou Ya.Ya. (2006). *Da problemy ukladannya slounika afaryzmau movy tvorau Yakuba Kolasa*. *Vesnik MDPU*. № 1(14). S. 83–88. (In Bel.).
12. Ivanou Ya.Ya. (2011). *Krylatyya afaryzmy u belaruskay move: z inshamounykh litaraturnykh i falklornykh krynits VIII st. da n.e. – XX st.: tlumachalny slounik*. Mogilev: MDU. 164 s. (In Bel.).
13. *Krylatyya vyrazy u belaruskay move: tlumachalny slounik. Ch. 1: Z inshamounykh krynits XII XX stst.* (2004). Mogilev: MDU. 136 s. (In Bel.).
14. *Krylatyya vyrazy u belaruskay move: tlumachalny slounik. Ch. 2: Z ruskamounykh litaraturnykh i falklornykh krynits XII XX stst.* (2006). Mogilev: MDU. 208 s. (In Bel.).
15. Permyakov G.L. (1975). *K voprosu o strukture paremiologicheskogo fonda. Tipologicheskie issledovaniya po folkloru*. Moscow: Nauka. S. 247–274. (In Russ.).
16. Szbandyan T.V. (2009). *Aforizmy v bytii i poznanii chelovcka*. Moscow: Prometej. 139 s. (In Russ.).
17. Sliusareva N.A. (1990). *Funktsii yazyka. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar*. Moscow: Sov. entsiklopediya. S. 543. (In Russ.).
18. Tseplyakova A.D. & Ivanova S.F. (2009). *Zapazychanyya krylatyya vyrazy u suchasнай belaruskay move. Phraseology of Germanic, Romanic and Slavic Languages*. Vyp. 1. S. 98–112. (In Bel.).
19. Tseplyakova A.D. (2015). *Inshamounyya zapazychanny krylatykh slou u suchasнай belaruskay litaraturnay move. Teoreticheskie i prakticheskie predposylki podgotovki polilingvalnykh spetsialistov v vuze*. Mogilev: MGU. S. 74–77. (In Bel.).
20. Tseplyakova A.D. (2007). *Struktura, semantika i funktsyi zapazychanykh krylatykh slou u belaruskay move. Slavyanskaya frazeologiya v arealnom, istoricheskom i etnokulturnom aspektakh*. Gomel: GGU. S. 236–240. (In Bel.).
21. *Słownik aforyzmów a cytatów z literatury polskiej od XVI do XX wieku* (2005). Mogilev: MGU. 104 s. (In Polish).